

Rebecca Curling
Dag Hammarskjölds plats 2
Box 2133, 550 02 Jönköping
Direkttel. 036-30 18 48. Växel 036-30 18 00
Mobiltel. 072-075 96 74
rebecca.curling@jkpglm.se

JLM DNR: 2025-356

VETLANDA KOMMUN
Tekniska kontoret
Att: Irina Fridén
574 80 Vetlanda

KULTURHISTORISK FÖRDJUPAD BEDÖMNING

angående ny detaljplan för bebyggelsen på Mohagen 21 i Vetlanda, Vetlanda kommun.

Inför ny detaljplan för rubricerad byggnad har tekniska kontoret på Vetlanda kommun efterfrågat en kulturhistorisk fördjupad bedömning som belyser ärendet från kulturhistorisk synpunkt. Efter genomgång av aktuella handlingar och besiktning på plats 12 december 2025 har läns museet följande att anföra.

Bebyggelseområdets och byggnadens historik i korthet

Vetlanda blev ett stationssamhälle på 1880-talet varefter en snabb urban utveckling följde med både ökat invånarantal och byggnationstakt i staden. Stationsgatan fungerade då som stadens paradgata och här etablerades kring det förra sekelskiftet flertalet större villor.

Området för den aktuella fastigheten ligger i direkt anslutning till stadens absoluta centrum och stråket längs med Stationsgatan utmärker sig genom ett antal påkostade, större trävillor från tidigt 1900-tal – vilka ännu finns bevarade. Området omfattades av den karta som upprättades 1888 över det framväxande bysamhället Hwetlanda upprättad av A M Lindeblad – vid denna tidpunkt var området i princip helt obebyggt. Stationsgatan utlades vid tidigt 1900-tal till samhällets centrala tvärgående axel och den allékantade gatan förband järnvägsstationen med det 1904 uppförda samskolehuset vid nuvarande Nygatan.

Under åren kring sekelskiftet 1900 började området så sakteligen bebyggas. I stadsplanen från 1937 syns att större delen av området är utbyggt med övervägande bostadshus i 1 ½ till 2 våningar, både enbostadshus och mindre fler-

bostadshus, omgivna av större trädgårdar. Därefter sker inga större förändringar sker förrän 1982 – då fastställdes en plan som möjliggjorde byggnation av ett större äldreboende i nuvarande kvarteret Mohagen. Två befintliga kvarter slogs samman och en betydande del av den befintliga bebyggelsen inom området revs. Resterna av en stengrund och en stenkällare bevarades.

Den aktuella byggnaden uppfördes 1909 av patron Klas Henning Söderberg. Arkitekt var August Atterström, stadsarkitekt i Jönköping mellan 1901 och 1930. Atterström var mycket betydande för regionen och ritade flertalet offentliga och privata byggnader framför allt i Jönköping. I Vetlanda ritade han även kommunalhuset och i Eksjö det Allmänna läroverk.

Patron Söderberg flyttar tidigt från huset och 1916 flyttar fabrikör Wilhelm Edvard Hägg in, delägare i Hvetlanda stol- och möbelfabrik även kallat "Pinnen" som låg på andra sidan järnvägen. Fabrikörens släkt äger villan fram till Vetlanda kommun köper huset 1974 och några år efter inrättar kommunen förskola i byggnaden.

Byggnadsbeskrivning

Villan är en representant för det tidiga 1900-talets borgerliga villaarkitektur i en blandstil av både jugend och nationalromantik – en stilriktning typisk för det tidiga 1900-talet med ett nytt friare formspråk, introducerat i Sverige på Stockholmsutställningen 1897. I villabyggnandet modererades jugendstilen kraftigt av det nationalromantiska intresset för allmogekulturen. Vid tiden stod den svenska herrgården som förebild med symmetrisk fasaduppbyggnad, brutet tak och centralt placerad frontespis. Villorna skulle vara gestaltade helheter, både exteriören med paneler, fönster och dörrar, och interiören med dörromfattningar, foder och fast inredning. Tidens arkitekter eftersträvade att skapa bekväma och sunda bostäder med god ljusförläggning och tillräcklig luftväxling.

Den mycket stora villan i ett exklusivt läge för Vetlandas välbärgade bär tydliga referenser från den tidens arkitektoniska ideal. Tre av fasaderna har frontespiser uppbyggda genom takfoten, där långsidans mittaxel ut mot Stationsgatan är tydligt markerad med frontespis som avslutas med en spetsbågig form och ett småspröjsat fönster med fönsterluckor med genombruten dekor av ett hjärta. Huvudfasaden är symmetriskt uppbyggd kring en bred utskjutande frontespis vilken även kröns av ett större burspråk. Byggnaden har såväl öppna verandor, som flera glasverandor, burspråk samt balkong – tidstypiska detaljer som visade på omsorg om bostadens planmässiga kvaliteter. Entrén har en underordnad roll i fasadarkitekturen, typisk för nationalromantiken men med blandade stildrag från jugend; glasad förstukvist inunder en balkong. Entrén nås

via en trappa i granit. Samma omsorg kring entrén visas på baksidans entré med dekorativ förstukvist och granittrappa. Fönstren är höga, symmetriskt placerade särskilt utefter långsidan mot Stationsgatan. Fönstren har varierande antal fönsterbågar i bred – antingen tre eller två fönsterbågar i bred. De undre bågarerna är ospröjsade och de övre bågarerna har småspröjs – vilka för det mesta har ramlat ned. Fönstren är sentida, men av trä och bibehållit indelningen av de ursprungliga – lös spröjs har dock ramlat av. Taket är ett valmat mansardtak med taktäckning av falsad svart plåt med tre frontoner samt vindsfönster. Grunden är naturstensgrund med gjutjärnsventiler.

Exteriören präglas av en påkostad och genomarbetad detaljutformning som bland annat kan ses i fasadens träpanel; bottenplanet har en liggande påronformadpanel avdelad av en dekorativ midjelist medan det översta planet samt vindsvåningen har en stående profilerad locklistpanel – mycket tidstypiskt och från tillkomsttiden. Fönster- och dörrfoder är profilerade – de översta två våningarna har inga foder kring fönsterna utan omsluts av panelen vilken fått en dekorativ avslutning mot fönsterna samt med dekor av genombrutna cirklar ovan fönstren. Färgsättningen är tidstypiskt med en ljust målad fasad med vita hörnlister och foder. Fönster, fönsterfoder, hörnlister och fönsterluckor har enligt foton från tillkomsttiden en avvikande mörkare kulör än den ljusa fasaden.

Beskrivning av interiören

Villans planlösning utgår från den sexdelade herrgårdsplanen men avviker med ett större parti med kök, skafferier, jungfrukammare och trapphall utbyggt i en L-formad vinkel mot norr samt att i linjen med sällskapsrum återfinns även sängkammare och barnkammare. Till planen tillkommer en större glasad veranda, en mindre glasad veranda samt två förstukvistar varav en är halvt glasad. De två nedersta planen är identiska såväl i plan som rumsfunktioner sånär som på bottenvåningens två glasverandor. Vindsvåningen är inredd med kök, wc och flera rum – nås via båda trapphusen. Vindsvåningens planlösning är även intakt med tillägget av att ett större vindsutrymme också gjorts om till disponibel bostadsyta.

Interiören präglas av ett flertal tidstypiska drag. Planlösningen har en något ökad öppenhet i interiören med breda skjutdörrar mellan de representativa rummen – något som blev vanligt under perioden.

Interiört är planlösningen mycket litet ändrad från den ursprungliga planen; några rum har blivit lite mindre då det tillskapats en del badrum och toaletter – i övrigt är planlösningen ursprunglig. Villan har 19 rum, tre kök med skafferier samt serveringsrum, såväl som tamburer och trapphallar. I byggnaden finns 14

av 16 eldstäder bevarade – i form av kakelugnar av för byggnaden tidstypiska snitt och eldstadsplaner i olika utförande av terrazzo. De flesta kakelugnarna har bemålad dekor i snarlika men olika utförande varav särskilt kakelugnen i kabinettet med tillhörande blomsterveranda är synnerligen påkostad och troligen specialbeställd till sitt utförande för just detta rum. Innerdörrar med trycken, foder och lister är i hög utsträckning ursprungliga. De flesta av rummen är belagda med någon form av modern golvmatta, enbart ett par rum på övervåningen har fiskbensparkett vilken även den torde vara sentida. Äldre fotomaterial visar flera rum där det ligger mönstertryckta linoleummattor. Genomgående är trapphallarna väl bevarade med både trappa, räcke och handeldare i original. En del utrymmen så som köken har målad pärlspontspanel samt en del originalinredning i form av skåp och vägghyllor. Genomgående finns ursprungliga gardinstänger. Synnerligen välbevarat är bottenvåningens kabinett och blomsterveranda – kakelugn, taklist, och dekorativa kolonner i original samt en senare jugendtapet lik den ursprungliga.

Senare ombyggnader och förändringar

Villan har haft få ägare innan kommunen övertog ägandet. De flesta förändringar har därmed skett under de senaste 50 åren. Byggnaden har ursprungligen haft ett plåttak vilket i senare tid renoverats och ersatts av ett nytt plåttak med fler tekniska installationer som ventilationshuvor. De ursprungliga fönstren med småspröjsad överluft har bytts någon gång efter 2011 och ersatts med andra proportioner men samma indelning och material; dock med lösspröjs som på de flesta fönster ramlat av idag. Några fönster har förstörats dock på ursprunglig plats. Ytterdörrarna har även de byts ut samt bytts till enkeldörrar från de tidigare pardörrarna. En ytterdörr i form av en pardörr består dock bakom masonit; källaringången. Interiört är planlösningen mycket litet ändrad från den ursprungliga planen; några rum har blivit lite mindre då det tillskapats en del badrum och toaletter – i övrigt är planlösningen ursprunglig. Nyare golvbeläggningar av matta samt sänkta innertak i flertalet rum för tekniska installationer. Senare skärmtak med ramp på byggnadens baksida mot den inglasade verandan.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Fastigheten ligger inom ett område kring Stationsgatan vilket utpekats som särskilt värdefullt bebyggelseområde i en byggnadsvårdsrapport från Jönköpings läns museum, 2023. I rapporten framhålls de karaktärsdrag vilka är betydelsefulla för det kulturhistoriska värdet. Särskilt framhålls den rätvinkliga planstrukturen och det sammanhängande området utmed den allékantade Stationsgatan med ståndsmässiga villor från 1900–1920-talen.

Området vilken Mohagen 21 ingår i utgör en del av stadens centrala delar och det tillfördes staden redan under 1800-talet, men kom framför allt att bebyggas under 1900-talets första hälft i samband med stadens tidiga expansionsfas. Planstrukturen karaktäriseras av rutnätsstadens ideal med rätvinkliga kvarter och raka gator. Den allékantade Stationsgatan med den före detta Samrealskolan, nuvarande Withalaskolan, i fonden utgör en märkesbyggnad i staden – tillsammans med trädallén och de flera stora bevarade trävillorna är uttrycket av att vara en av stadens paradgator fortfarande väl läsbart. I området finns en blandad bostadsbebyggelse som speglar hela 1900-talet – en övervägande del av bebyggelsen i den aktuella fastighetens närhet är moderniserad eller ombyggd, eller på annat sätt förändrad. Stationsgatans trävillor har dock ännu en välbevarad karaktär och utmärker sig särskilt i området.

Byggnadens kulturhistoriska värde är dels kopplat till Vetlanda stads tidiga stadsmässiga utbyggnad med rutnätsstadens rätvinkliga kvarter och stora raka trädkantade paradgator, dels är den aktuella fastigheten del av en större sammanhängande miljö med stora påkostade trävillor från det tidiga 1900-talet vilket tillsammans med den breda allékantade paradgatan med samrealskolan i fonden skapar en ståndsmässig och ännu väl bevarad miljö. Byggnadens nuvarande utformning speglar det tidiga 1900-talets burgna villaarkitektur med påkostad utformning, flertalet väl bevarade ursprungliga detaljer samt en mycket intakt planlösning över samtliga plan. Byggnaden har ett arkitektoniskt värde genom dess genomarbetade gestaltning med arkitektonisk kvalitet i såväl utförande som materialval samt i omsorgen om detaljer – såväl exteriört som interiört. Byggnaden är även intressant ur ett regionalt perspektiv med anledning av sin upphovsman August Atterström. Sammantaget bedöms byggnaden ha tillräckligt höga värden för att kunna betraktas som en särskilt värdefull byggnad som omfattas av plan- och bygglagens förvanskingsförbud enligt 8 kap. 13 §.

Följande karaktärsdrag konstituerar byggnadens kulturhistoriska värde exteriört:

- Byggnadens volym med frontespiser mot Stationsgatan samt mot norr och söder
- Byggnadens öppna och glasade verandor
- Byggnadens entrépartier samtliga under tak med stentrappa
- Ursprunglig fasad av liggande samt stående träpanel, samt ursprungliga dekorativa fönsterlister, burspråk, fönsterluckor och hörnlister
- Yttertak som är valmat och täkt av bandplåt
- Byggnadens ursprungliga fönsterplacering samt storlek och material av trä
- Naturstenssockel med gjutjärnsventiler

- Ursprunglig ytterdörr till källaringången

Följande karaktärsdrag konstituerar byggnadens kulturhistoriska värde interiört:

- Ursprunglig planlösning
- Ursprungliga spegeldörrar av trä med trycken i olika utföranden
- Ursprungliga dörr- och fönsterfoder, golv- och taklistor
- Kabinett och blomsterverandans ursprungliga innertak, foder samt dekorativa kolonner i trä
- Ursprunglig pärlspontspanel på tak samt väggar i botten- och ovanvåningens kök
- Ursprunglig köksinredning på bottenplan
- Kassaskåpet i bottenvåningens herrum
- Ursprungliga gardinstänger och dekorativa fästen i trä
- Ursprungliga kakelugnar med eldstadsplan av terrazzo
- Ursprungliga trätrappor med dekorativa spjälkor samt smäckra överliggare i trä, handledare i original med smidesfästen

Förslag till varsamhets- och skyddsbestämmelser i detaljplanen

r1	Rivningsförbud. Byggnaden är särskilt kulturhistoriskt värdefull och får inte rivas eller flyttas.
q1	Byggnadens fasadutförande ska bevaras. Byggnadens fasadmaterial och grund ska bevaras med avseende på material, proportioner och detaljeringsgrad.
q2	Befintliga kakelugnar och andra fasta originaldetaljer av kulturhistoriskt värde ska bevaras och får inte tas bort eller ändras på ett sätt som förvanskar deras kulturhistoriska värde.
k1	Kulturhistoriskt värdefull byggnad som ska bibehållas till sin ursprungliga karaktär med avseende på volym, proportioner, indelning, material samt detaljningsnivå.
k2	Byggnadens ursprungliga planlösning [våningsplan 1 & 2] ska bibehållas till sin karaktär. Vid ändring ska rumsindelning, rumsproportioner och rumssamband av kulturhistoriskt värde i huvudsak bevaras.

Jönköping den 19 december 2025

Med vänlig hälsning

Rebecca Curling
Antikvarie

Fastigheten sedd från Stationsgatan.

Detaljbild över ursprungligt burspråk samt fönsterluckor.

Figursågad dekor i form av cirklar på fasadpanelen ovanför fönstret.

Detaljbild över ursprunglig päronformad panel samt fönsterbräda i original.

Fastigheten sedd från Stationsgatan upp mot Withalaskolan.

Fastigheten ur samma perspektiv från tillkomsttiden. Exteriört består den största förändringen av det sentida fönsterbytet. Bild: Vetlanda-Posten.

Fastigheten från sydöst. I bottenplan skymtar det sentida tillägget med skärmtak och ramp.

Fastigheten från tillkomsttiden. Bild: Vetlanda museum.

Stationsgatan med den aktuella fastigheten till höger i bild.

Stationsgatan sedd från Withalaskolan, den aktuella byggnaden tredje till vänster i bild. Bild: Digtalt museum – Vetlanda museum.

Entré med granitrapp, under balkong.

Baksidans entré med dekorativ förstukvist.

Den stora inglasade verandan.

Källaringång med ursprunglig pardörr bakom skivmaterial.

Bottenvåningens sal, till höger i bild tamburen och rakt fram skjutdörrar till salongen.

Bottenvåningens sal. Kakelugn med eldstadsplan av dekorativ terrazzo.

Bottenplan salong, till vänster i bild sängkammaren och rakt fram salen.

Bottenplanens sal, rakt fram barnkammaren och till höger serveringsgången.

Bottenplan sängkammare, rakt fram barnkammare (nuvarande kök) och till höger salongen.

Nedre plan, tambur med kakelugn.

Detaljbild över eldstadsplan på nedre plan i sängkammare.

Foto: Firma Nanny Ekström

Vetlanda museum

Bild från nedre plan, i förgrunden salongen och i bakgrunden syns kabinett och blomsterverandan. Bild: Digitalt museum – Vetlanda museum

Nedre plan, salong. Bild: Vetlanda museum.

Nedre plan, kabinett och blomsterveranda med dekorativa träkolonner, spänntak och ursprungliga listverk.

Kabinett- och blomsterverandarummet från tillkomsttiden. Bild: Digitalt museum – Vetlanda museum.

Mycket påkostad kakelugn i kabinett och blomsterverandarummet.

Detaljbild över träkolonner i kabinett och blomsterverandarummet.

Nedre plan, herrum. Kakelugn bakom senare utbyggd vägg.

Nedre plan, herrummets kassaskåp.

Kök nedre plan med bevarad köksinredning.

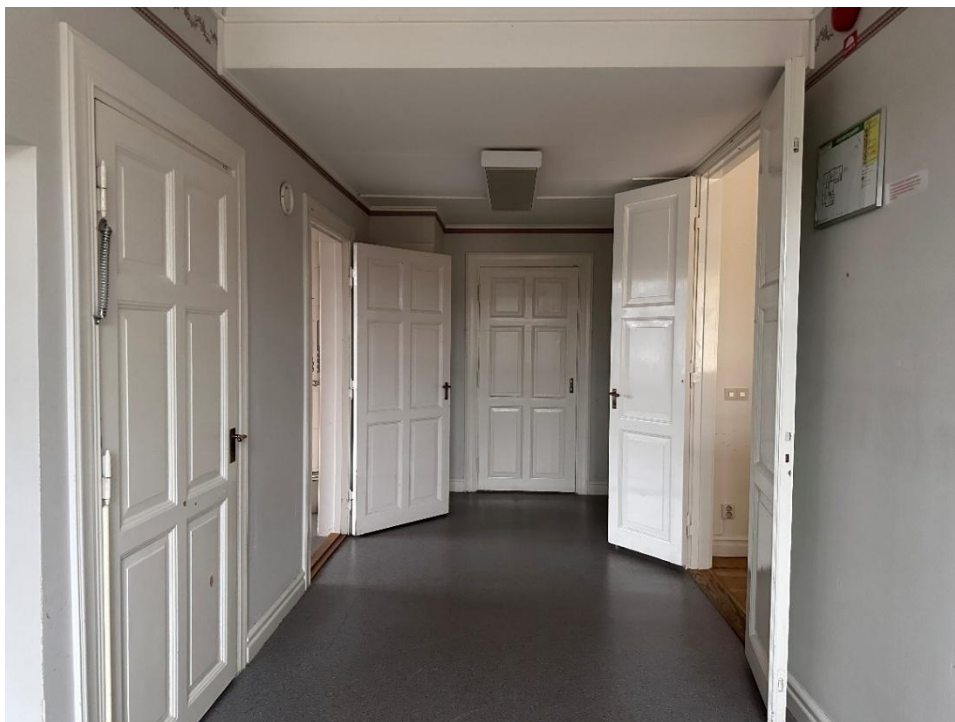
Kök nedre plan med ursprunglig vägg- och takbeklädnad av pärlspont. Med hyllkonsoler i original.

Nedre plan, jungfrukammarens kakelugn.

Nedre plan, bortersta trapphallen.

Övre plan, tamburen. I byggnaden finns i princip samtliga dörrar bevarade.

Övre plan, kök med ursprunglig vägg- och takbeklädnad.

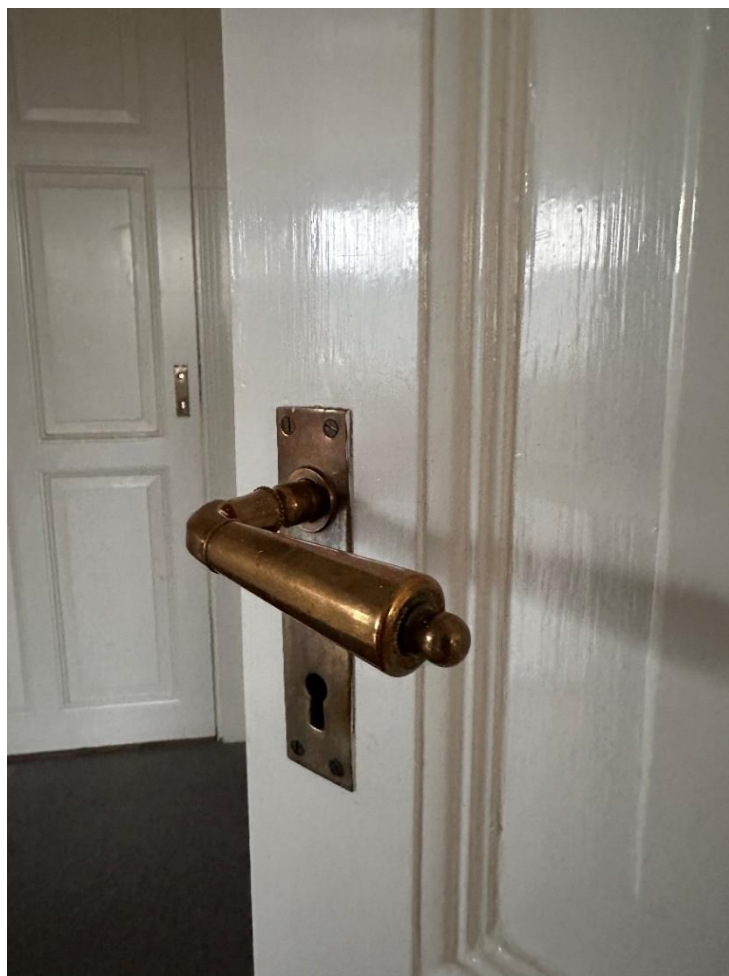
Övre plan, herrummets kakelugn.

Övre plan, Jungfrukammarens kakelugn.

Övre plan, salen med dess kakelugn. Till vänster salongen.

Ursprungliga trycken på samtliga dörrar.

Detaljbild över ursprungliga dörrfoder. Såväl dörr- som fönsterfoder är ursprungliga liksom flertalet golvlister.

Trappa till vindsplan.

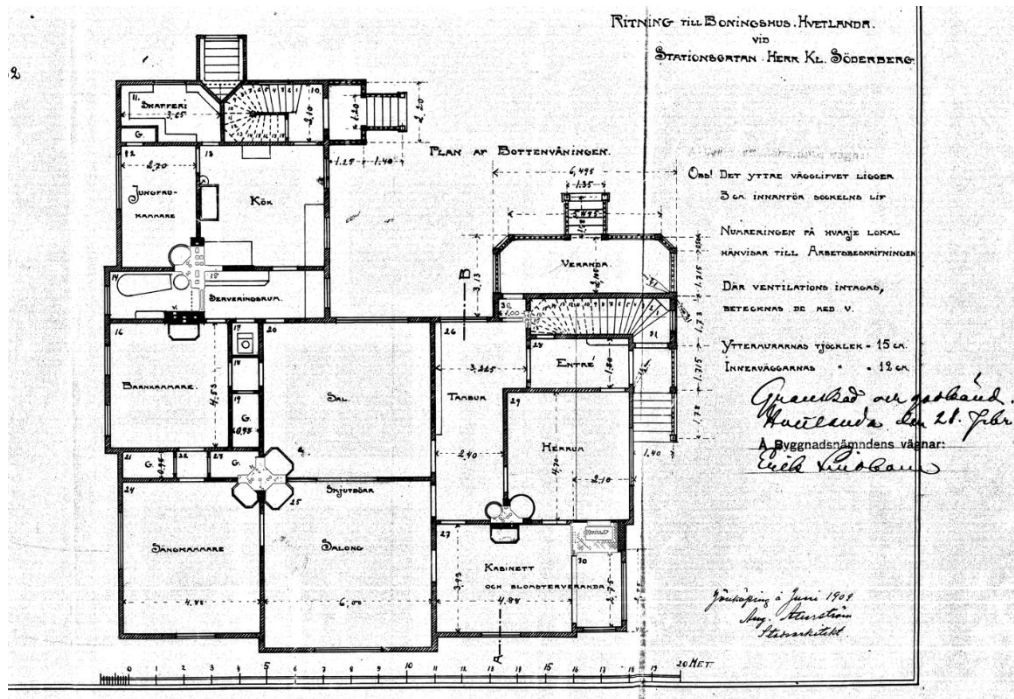
Vindplan, rum med kakelugn.

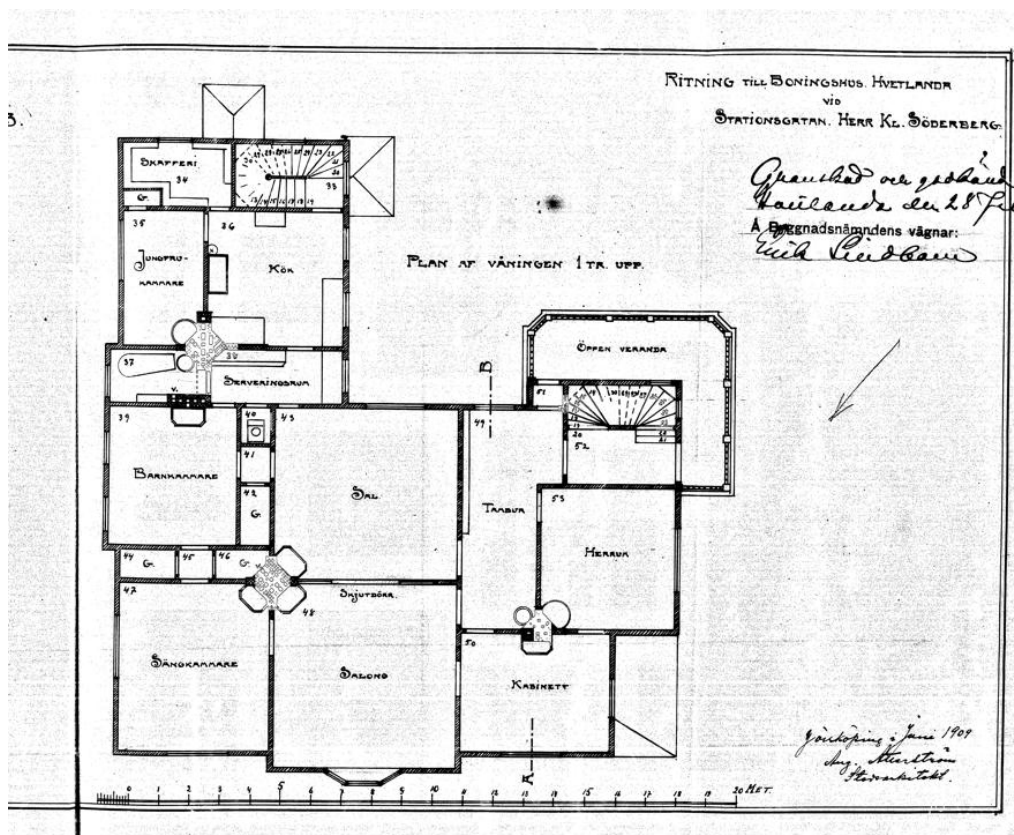
Vindsplan, rum med kakelugn.

Vindsplan, rum med kakelugn.

Bottenvåningens planlösning.

Över våningens planlösning.

